

Ko 'eku palani fononga

'E tokoni 'a e palani ngāue ko eni ke ne fakama'ala'ala 'a e me'a 'oku mahu'inga kia te koe, kau ai ho'o ngaahi manako, poto'i ngāue, mo e 'ulungāanga lelei, koe'uhi ke ke kamata palani'i ai ho kaha'ú. Te ke 'ilo ai ha ngaahi ngāue 'e lava ke fe'unga mo koe pea ako fekau'aki mo e ngaahi tohi fakamo'oni ako, mo e ngaahi ako ngāue 'e fiema'u ke ke a'u ki ai.

Fakamatala fakataautaha

'Oku kau ai ho'o anga fakafonua, fāmili, mo e feitu'u 'oku ke nofo ai.

Ko hoku hinga

Ko 'eku community

Tohi pe valivali'i 'a e komiuniti 'oku' ke kau kiai – ko hai 'oku 'i ai, pea 'oku fēfē hono faka-fotunga? 'Oku ke nofo 'i fē (hangē ko ha kolo lahi pe ko e ngaahi feitu'u 'uta)?

Ko e hā e me'a 'oku hoko he taimi ni 'i ho komuniti? Fakakaukau ki he ngaahi me'a fakaloto fonua, pisinisi pe ngaahi ngāue'anga (industries)'i ho feitu'u. 'Oku anga fēfē 'a e fekau'aki/hoko/felave'i 'a e ngaahi me'a ni mo koe pea mo ho fāmili (*whānau*)?

Ngaahi 'ulungaanga lelei

'Oku fakamatala'i 'e he ngaahi 'ulungaanga fakafo'ituitui 'a e anga 'o 'ou ko ha tokotaha. Fili 'a e ngaahi lea 'oku lelei taha ki hono fakamatala'i koe:

Faingofua ke ohi ke fe'unga mo e anga 'o e fiema'u	Loto foaki	Falala'anga
Tokanga	Anga'ofa mo nonga	Ma'u fatongia
Mo'ui tokangaekina/ Tokanga'i e ni'ihiki kehe	Ngāue Mālohi	Fakapotopoto
Fakakaukau ki he loto mo e fiema'u 'a e ni'ihiki kehe	Faitotonu	Fakamatoato
Falala'anga	'Ofa mo anga lelei	Anga faka-sōsiale
Loto Mālohi	Falala'anga/Mateaki'i	Falala'anga
Loto fiefia mo māfana ki he ngāue	Fiefia 'I he feohi mo e kakai kehe	[Ko 'eku ngaahi 'ulungaanga Lelei]
Faingofua ke liliu	Anga Kātaki	[Ko 'eku ngaahi 'ulungaanga Lelei]
Anga fakakaume'a	Faka'apa'apa	[Ko 'eku ngaahi 'ulungaanga Lelei]
Fakaoli/faka-kata	Tauhi taimi	[Ko 'eku ngaahi 'ulungaanga Lelei]

Tohi 'i lalo 'a ho'o ngaahi 'ulungaanga lelei 'e 3 pea 'omai ha ngaahi sīpinga 'o e founa na'a ke fakahā ai 'a e ngaahi 'ulungaanga ko iā.

'Ulungaanga 1

Ulungaanga 2

Ulungaanga 3

Fekau'aki moau

Ko e konga ko eni 'oku fekau'aki mo e fekumi mo e 'ilo'i lelei koe. Te ke lava 'o 'e ke kiate koe pē:

- Ko e hā e me'a 'oku ou sai'ia ke fai?
- Ko e hā e me'a 'oku ou poto ai?
- Ko e hā 'eku ngaahi taukei?

Ke tokoni ki hono 'ilo'i e ngaahi me'a mahu'inga, ngaahi me'a manako, mo e ngaahi poto'i ngāue, fakakakato 'a e konga 'i lalo pe 'alu ki he uepisaiti ko e Tahatū Career Navigator ke ma'u ai ha fakahinohino.

Discovering who you are

Ngaahi me'a 'oku mahu'inga kiate au (poutuliki)

Ko e ngaahi 'ulungaanga lelei (values) ko e ngaahi me'a 'oku mahu'inga kiate koe. 'E lava ke ne tataki ho'o ngaahi fili ' mo fakalotolahi'i koe. Fili mei he ngaahi makatu'unga lelei faka-ngāue 'i lalo ke ke tuhu'i mai ai 'a e ngaahi me'a 'oku mahu'inga kiate koe 'i he ngāue (te ke lava 'o fakakaukau ki ho'o ngāue faka-taimi (part-time) 'i he lolotonga ni pe koe ngāue te ke fai 'i he kaha'ú).

Faingofua ke Liliu – ngāue 'oku faka'atā ke liliu 'a e ngaahi houa ngāue, fatongia pe tūkunga ngāue	Ngāue Fakataha – fiefia 'i he ngāue fakataha mo e ni'ihi kehé 'i ha kulupu si'i pe lahi ke a'usia ki ha ngaahi taumu'a
Ngāue fakataha mo e kakai – ma'u ha ngaahi fetu'utaki mo e ni'ihi kehé	Ako ha ngaahi me'a fo'ou – ma'u ha ngaahi poto mo e 'ilo fo'ou
Anga Fakafonua – faka'apa'apa'i mo hounga'ia 'i he ngaahi puipuitu'a mo e tukufakaholo kehekehe	Kehekehe mo e Liliu – fai ha ngaahi fatongia kehekehe pe ngāue 'i he ngaahi feitu'u kehekehe
Tokoni ki he sōsaieti mo e ngaahi komiuniti – fai ha liliu lelei ki he kakai	Pole fakaesino – fai ha ngāue 'oku fiema'u ai ha ivi mo ha ngāue lahi fakaesino
Ngāue Tokotaha – lava 'o ngāue tau'ataina tokotaha mo falala pē kiate kita	Fononga – ma'u ha faingamālie ke 'alu 'o sio ki ha ngaahi feitu'u fo'ou
Feitu'u Ngāue – ngāue 'i ha feitu'u 'oku ke sai'ia ai	Ma'u Pa'anga – ma'u ha'o vahe mei ho'o ngāue
Fai ha liliu lelei – 'omi ha ngaahi liliu lelei ki he mo'ui 'a e ni'ihi kehé	Fakakaukau fo'ou – fakakaukau ki ha ngaahi founa fo'ou pe kehekehe 'o e fakahoko ha fa'ahinga me'a pē
Kau ki ha kulupu – hoko ko ha konga 'o ha kulupu pe komiuniti	Takimu'a – tataki pe fakalotolahi'i 'a e ni'ihi kehé
Ngaahi Kaungāme'a – fa'u hao kaungāme'a 'i he ngāue'anga	Fakahounga'i – faka'apa'apa'i mo hounga'ia 'a e kakai 'i ho'o ngāue
Ngāue Tu'uma'u – fai ma'u pē 'a e ngaahi fatongia tatau 'i he taimi kotoa pē	Tau'atāina – fai ho'o ngaahi fili mo e ngaahi tu'utu'uni 'e koe pē
Malu mo hao – ma'u ha ngāue pe pa'anga hū mai 'oku tu'uma'u	Nonga/Melino – ha 'ātakai ngāue 'oku longonoa mo melino.

Ha toe me'a kehe?

'E lava ke ke tēnaki atu ha'o mahu'inga faka-ngāue pē 'a'au 'i heni.

Fili ha ngaahi mahu'inga 'e 3 'oku mahu'inga kiate koe pea fakamatala'i 'a e 'uhinga 'o e fili takitaha.

Fa'ifa'itaki: Na'aku fili 'a e fakakaukau fakafo'ou koe'uhí 'oku ou sai'ia 'i hono fa'u mai ha ngaahi fakakaukau fo'ou.

Mahu'inga 1

Mahu'inga 2

Mahu'inga 3

Ko 'eku palani fononga

Ta'u 11

Ngaahi me'a 'oku ou manako ai

Ko e hā ha ngaahi sipoti, ngaahi misi fakafo'ituitui (hobbies), ngāue tokoni ta'etotongi pe ngāue fakavahenga 'okú ke sai'ia 'i hono fai? Fakahoko 'a e sivi manako Tahatū (Interest Quiz) ke ke toe 'ilo lelei ange ai ho'o ngaahi manako taautaha (interests), pe fili mei he lisi 'o e ngaahi manako 'i laló.

[Tahatū Interest quiz](#)

Va'inga netipolo	Fānifo	Fa'u Tufunga pe Ngaahi Ngāue Nimamea'a
Tokoni 'i he Marae	Faitā, me'a faitā	Kapa Haka
Kakau 'i tahi	Tau'olunga (tisiko)	Heka pasikala
Kuki/fei me'atokoni	Fanongo hiva	Monomono mo e langa (tufunga)
Fakatātā	Va'inga keimi/tv	Tō ngoue
Tā Hiva/manako ki he fanongo hiva	Taimi fakafeohi mo e kaungāme'a mo e fāmili	Lue 'i he vaotā pe mou'nga
Hiva	'Aalo vaka	[Ngaahi me'a 'oku ou manako ai]
Tauhi fanga monumanu	Toutai	[Ngaahi me'a 'oku ou manako ai]
Heka hoosi	Ngāue 'i he Kōmipiuta	[Ngaahi me'a 'oku ou manako ai]
Va'inga sipoti	Fokotu'utu'u 'o e Ngaahi Polokalama mo e Me'a ke Fai	[Ngaahi me'a 'oku ou manako ai]
Ngaahi siueli hangē koe mama, vesa moe kahoa	Tānaki Koloa mo e Ngaahi Me'a pē	[Ngaahi me'a 'oku ou manako ai]

Ngaahi taukei

Ko e poto'i ngāue (skill) ko e malava ke fai ha me'a. 'I he 'alu 'a e taimi, 'oku tau ako ai ha ngaahi poto'i ngāue fo'ou pe fakatupulaki 'a e ngaahi poto'i ngāue 'oku tau 'osi ma'u '. 'E lava ke faingofua pē, hangē ko e fofola e mohénga, pe toe faingata'a ange, hangē ko e tā ha me'alea pe fa'u ha polokalama komipiuta.

Ke tokoni ki hono mahino'i ho'o ngaahi poto'i ngāue, 'alu ki he peesi uepisaiti ko e *Know Your Skills* 'i he Tahatū pea ngāue'aki 'a e pepa ngāue *Figure Out Your Skills*. Hili iá, fakakakato 'a e kongā 'i laló.

[Know your skills](#)

Ngaahi poto'i ngāue 'oku ou ngāue'aki he taimi ní

Fakamatala'i pea 'ilo'i 'a e ngaahi poto'i ngāue kuó ke ma'u mei he ngāue, ngāue tokoni ta'etotongi, ngaahi ngāue fakakomuniti, sipoti, ngaahi manako (hobbies), mo e mo'ui 'i 'api.

Feitu'u 'okú ke ako ai pe ngāue'aki ai 'a e poto'i ngāue ko ení	Ngāue, 'ekitiviti pe fatongia 'okú ke fakahoko	Hingoa 'o e taukei ngāue pe ngaahi poto'i ngāue 'okú ke ngāue'aki
<i>Fa'ifa'itaki: Komiuniti – Tokoni 'i homau siasí pe marae.</i>	<i>Fa'ifa'itaki: Teuteu'i e me'atokoni, tauhi 'a e kau 'ahi, fakama'a, tokanga'i 'a e fanau iiki.</i>	<i>Fakatātā: Mo'ui lelei mo e malu, poto 'i hono talitali e kakai, ngāue'aki 'o e ngaahi me'angāue, tokanga'i 'o e ni'ihiki kehé, fokotu'utu'u ngāue, mo e poto 'i he fetu'utaki.</i>

Ngaahi lēsoni mo e ngaahi fili faka-ako mo ako-ngāue

Ngaahi lēsoni 'i he akó mo e ngaahi kalasi ako kehe 'oku ou lolotonga ako ai pea 'oku ou fie ako ai 'i he ta'u kaha'ú. 'Aahi atu ki he lēsoni NCEA 'i he Tahatu ki ha tokoni fekau'aki mo e lēsoni kehekehe.

[Explore NCEA subjects](#)

Ngaahi lēsoni 'oku ou ako he ta'u ní (<i>'e lava ke kau ai 'a e ngaahi lēsoni, ngaahi tu'unga ako (unit standards) mo e ngaahi tohi fakamo'oni ako</i>)	Ngaahi lēsoni mo e ngaahi ako-ngāue 'oku ou fiema'u ke ako 'i he ta'u kaha'ú (<i>'e lava ke kau ai 'a e Gateway mo e Ngaahi Polokalama Ako ki he Ngaahi Ako'anga fefakatau'aki (Trade Academies)</i>)

Fekumi ki he Ngaahi Ngāue ki he Kaha'ú

Ko ho'ó faingamālie eni ke ke fekumi ai ki he ngaahi fa'ahinga ngāue kehekehe 'oku fakahoko 'e he kakaí. Ngāue'aki 'a e Tahatū ke ke vakai'i ai ha ngaahi fakakaukau ngāue 'e laka hake 'i he 800 – kumi ai ha fakamatala fekau'aki mo e ngāue, ngaahi tohi fakamo'oni ako mo e ako-ngāue 'oku fiema'u ', pea mo e ngaahi fatongia 'oku fakahoko 'i he ngāué. 'E lava foki ke ke ngāue'aki 'a e vitiō 'a e Tahatū ke mamata ai ki he ngaahi vitiō fekau'aki mo e ngaahi ngāue kehekehe.

[Explore career ideas](#)

[Video library](#)

[Path Finder](#)

Fekumi ki ha ngāue 'e 3–5 'okú ke fie ngāue ai pea fakakakato 'a e tēpile 'i laló.

Ngaahi fakakaukau ngāue 'oku ou fie ngāue ai	Ko e hā 'a e ngaahi me'a te u fai 'i he ngāue ko ení?	Ko e hā 'a e ngaahi tohi fakamo'oni ako mo e ako-ngāue 'oku ou fiema'u?	Ko e hā 'a e ngaahi poto'i ngāue 'oku fiema'u ke u fakatupulaki?
<i>Fakatātā: Kuki (Chef)</i>	<i>Faakatātā: Teuteu mo haka 'a e ngaahi me'atokoni, fokotu'u lelei 'a e me'atokoni 'i he peleti, palani mo fa'u ha ngaahi me'atokoni (menu).</i>	<i>Fakatātā: Taukei 'i ha ngāue tatau pē. New Zealand Certificate in Cookery (Level 3).</i>	<i>Fakatātā: Haka me'atokoni/Kuki, fakakaukau fakafo'ou mo e solova palopalema, fetu'utaki, ngāue fakataha, pisinisi mo e pule faka-taki.</i>

Ngaahi Poto'i Ngāue 'oku fiema'ua hono mahu'inga'

Ko e ngaahi poto'i ngāue fiema'ua (employability skills) 'ae poto'i ngāue mo e tu'unga fakakaukau 'oku fakamahu'inga'i taha 'e he kau pulengāue 'i ha fa'ahinga ngāue pē. 'Oku 'aonga 'a e ngaahi poto'i ngāue ko eni 'i he ngaahi feitu'u ngāue kehekehe pea 'oku lava ke ma'u mei he ngaahi me'a 'okú ke fai 'i he akó, 'apí pe komiuniti. Vakai ki he kongá 'o e ngaahi poto'i ngāue 'i 'olungá ke ma'u ai ha ngaahi fakakaukau, pea toki vakai ki he ngaahi poto'i ngāue 'e 7 ki he ngāué 'i laló.

'Alu ki he peesi 'o e ngaahi taukei 'oku fiema'u 'e he kau pule ngāué (*Skills Employers Are Looking For*) 'i he Tahatū ke lau ai ha fakamatala lahi ange fekau'aki mo e ngaahi poto'i ngāue 'oku fiema'u 'e he ngaahi ngāué'angá.

Skills employers are looking for

Ngaahi poto'i ngāue fiema'ua' (<i>'oua e fakahū ha fakamatala 'okapau 'oku kei faka-kakato ho'o taukei ngāue'</i>)	'Oku anga fēfē ho'o ngāue'aki 'a e poto'i ngāue ko eni?
Fakatātā: Ngāue Fakataha	'Oku ou kau 'i he kulupu to'utupu 'a e siasí 'oku ne fokotu'utu'u ha tanaki pa'anga 'a e to'utupú ma'a e siasí.
Ngāue fakataha	
'Ulungaanga Lelei	
Fetu'utaki	
Mateuteu ke Ako	
Pule'i Kita	
Tu'u Mālohi	
Tu'unga taukei fakakaukau (Poto'i solova palopalema)	

Ko e hā 'a e ngaahi poto'i ngāue ki he ngāué 'okú ke fiema'u ke fakatupulaki?

‘Eku ngaahi taumu’a

Ko e taumu’a ko ha me’a ‘okú ke loto ke a’usia ki ai pe fakakakato. ‘Okú tokoni ia ke ke tokanga taha ki ho’o ngaahi taumu’a pea mo palani’i ‘a e ngaahi me’a ke fai. Kapau ‘okú ke fiema’u ha fakamatala lahi ange fekau’aki mo hono fokotu’u ‘o e ngaahi taumu’a, ‘alu ki he peesi Ngāue’i Ho’o Fili ki he Ngāue (Take Action on Your Career Decision) ‘i he Tahatū.

Take action on your career decision

Taumu’a ‘o e ako

Ko ‘eku taumu’a ki he ako ko e:

Fakatātā: Te u ngāue mālohi ke u kau kakato ‘i he ngaahi kalasi pea fakakakato ‘eku ngaahi ngāue faka-ako ‘i hono taimi totonu.

Fakataumu’a ki he fekumi

Ko ‘eku taumu’a ‘i he fekumi ki he ‘eku ngāue he kaha’ú ko e:

Fakatātā: ‘Okú ou fie ‘ilo lahi ange fekau’aki mo ‘eku hoko ko ha tufunga langa fale (builder).

Taumu’a Poto’i ngāue

Ko ‘eku taumu’a poto’i ngāue’ ko e:

Fakatātā: ‘Okú ou loto ke fakalakalaka ‘eku taukei ‘i he ngāue fakatahá ‘aki ‘eku kau ki ha kulupu ngāue tokoni ta’etotongi pe kulupu fakakomiuniti.

Taumu’a ki he Komiuniti

Ko ‘eku taumu’a komiuniti ko e:

Fakatātā: Ngāue tokoni ta’etotongi ‘i he marae ‘aki hono tokoni’i ‘o e ngaahi polokalama pe fakama’a ‘a e ātakai mo e ngaahi feitu’u kehe.

Ngaahi Sitepu Hoko mo e Ngaahi Ngāue

Ko e ngaahi ngāue (actions) ko e ngaahi sitepu te ke fai ke ke a’usia ai ho’o ngaahi taumu’a. ‘E lava ke toe fakafou pe liliu ‘a e ngaahi ngāue ko eni ‘i ha taimi pē ‘i ho’o ako mo ma’u ha ngaahi fakakaukau fo’ou.

Ko e hā ‘a e me’a oku fiema’u ke u fai ke u a’usia ai ‘eku ngaahi taumu’a?	Ko ‘eku Ngaahi Ngāue mo e Ngaahi Sitepu Hoko	Ko e hā ‘a e ‘aho te u fakakakato ai eni kiai (‘aho)
Ako <i>Fakatātā: Tohi hifo ‘a e ngaahi ‘aho fakangata’anga (due date) ‘o e ngaahi ngāue akó ‘i ha ki’i tohi palani pe polokalama ‘i he telefoni.</i>		
Fekumi <i>Fakatātā: Talanoa ki ha mēmipa ‘o e fāmili pe ha taha ‘oku ngāue ko ha tufunga langa fale fekau’aki mo e ngāue ko iá.</i>		
Poto’i ngāue <i>Fakatātā: Tokoni ‘i hono ako’i pe fokotu’utu’u ‘o e ngaahi vā’inga ‘i ho’o kalapu sipoti lolotonga.</i>		
Komiuniti <i>Fakatātā: ‘Eke pe ko e hā ‘a e ngaahi ngāue te u lava ‘o fai (hangē ko hono fokotu’u ‘o e ngaahi sea, fakama’a, pe teuteu’i e me’atokoni) pea ma’u ‘a e ngaahi naunau ‘oku fiema’ú.</i>		

Ko hai 'e lava ke tokoni mai kiate au?

Ko hai 'e lava ke ne poupou'i au 'i he'eku ngaahi taumu'a mo e ngaahi ngaue (kau faiako, famili, kau faiako va'inga, pe ko ha taha kehe 'oku ou faka'apa'apa'i)?

Hingoa 'o e tokotaha poupou	Founga te nau lava ai 'o tokoni mai kiate au 'i he'eku ngaahi taumu'a mo e ngaahi ngaue
Fakatata: Ko 'eku faiako pasiketipolo	'Oatu ha fale'i mo ha ngaahi tokoni fakafaiako

Fakakaukau Fakafoki/fakakaukau ako/fakakaukau hoko

Toe vakai'i ho'o palani ngaue (Journey Planner) 'i loto 'i he ta'u pea fai ha ngaahi liliu kapau 'oku fiema'u. Tali 'a e ngaahi fehu'i 'i lalo.

Ko e ha 'a e ngaahi me'a fo'ou na'a ku ako fekau'aki mo au?

Ko e ha 'a e ngaahi me'a na'e faingata'a pe hoko ko ha pole kiate au?

Ko e ha e me'a 'oku fiema'u ke u toe 'ilo lahi ange ki ai 'i he ta'u kaha'u?